

Amerikan din täjirleri: Mormonlar

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 24 января, 2025

Amerikan din täjirleri: Mormonlar AMERIKAN DIN TÄJIRLERI:
MORMONLAR

(makaladan bölek)

Ýuta ştaty ABŞ-da mormonlaryň öýjügi. Mormon buthanasy, ýagny hakyky ady bilen «Isa Mesihiň soňky gün apostollarynyň buthanasy» («Церкви Иисуса Христа Святых Последних Дней») sektasy aslynda täze din.

Mormon ynanjynyň orta çykyş hekaýaty şeýleräk: XIX asyryň ýigriminji ýyllarynyň başynda Jozef Smit diýen adam Moroni atly perişde bilen gepleşmäge başlanmyş. Jozef Moroniniň salgy beren depesinde gömülgi daş gutynyň içinden ýüzünde müsür ieroglifleri bilen ýazylan ýazgylaryň bolan altyn waraklary tapanmyş. Ol bulary ýene-de Moroniniň kömegi bilen terjime edenmiş. Soň ol 1830-njy ýylda «Mormon» kitabyňy çap etdirýär. Bu kitap Hudaýyň iň soňky habarymyş, Jozef Smitem iň soňky pygamberi...

Mormonlaryň amerikan ýaşaýyş-durmuş formasyna we medeniýetine gabat gelmeýän iň çapraz ynançlarynyň birem köp aýallylykdyr. Jozef Smit we ilkinji mormonlar hem şeýle ynançda ýaşaýarlar we köp aýally durmuşda ömür sürýärler.

Emma 1890-njy ýylda ABŞ-nyň federal hökümeti köp aýallylygy gadagan edýär. Mormon buthanasy-da öz gezeginde manifest bilen çykyş edip, öz agzalaryndan kanunlara garşy gidip birden köp aýal almazlygy talap edýär. Şeýdibem mormonlar köp aýallylykdan el çekmeli bolýarlar. Gelnen karar käbir radikal mormonlaryň gaharyny getirýär, olar muny dogry ýoldan gysarma hökmünde görýärler. Şeýdibem buthanadan bölünişikler bolup geçýär.

Şol aýrylan toparlaryň iň radikallaryndan birem 1929-njy ýylyň uly depressiýa döwründe Leýk Sitide gurlan «The Order» («Düzgün») ýa-da özlerine beren atlary boýunça: «Davis County Cooperative Society»-dir.

Jemagatyň gurusy ýa-da öz aýdyşlaryndan pygamberi Elden Kingstondyr. Ol Jozef Smitiň hem geljegini buşlap giden «Hudaýyň hasasyny elinde tutan», «Hudaýyň öýüni täzedan tertipleşdirjek» saýlanan kişidigini öňe sürüpdir. Ol hem her mormon «pygamberi» ýaly özüniň Isa pygamberiň (a.s) neberesinden gelýändigini aýdýar. Poligamiýa (köp aýallylyk) gadagançylygy bilen goduklan «Hudaýyň patyşalygyny» täzedan gurmak üçin eýerijileri bilen birlikde mal-mülklerini satypdyrlar we ilkinji mormonlar ýaly çaklaňja kommuna durmuşynda ýaşamak üçin Salt Leýk Sitiniň demirgazygynda çadyrdan gurlan posýolokda ýerleşipdirler.

Hemmeler mawy eşik geýipdir. Ähli nikalar jemagatyň öz içinde gyýlypdyr, hemmeler diňe jemagatyň haýryna işläpdir, ähli gerek-ýarak zatlary-da jemagat üpjün edipdir. Ähl8 girdejilerem buthananyň gaznasyna giripdir.

Bu puritan we selefi mormon durmuşy 1948-nji ýylda Eldeniň aradan çykyp, ýerine onuň dogany Ortell Kingstonyň geçmegi bilen üýtgäp başlapdyr.

Ortell Kingston Hudaýyň saýlama gullary bolan jemagat agzalarynyň peýdasy üçin «kapyr döwleti» aldawa salmaga idin berýär. «Janawary ganatmak» diýlen, biziň dilimizde aýdylanda «doňuzdan bir tüý ýolsaňam peýda» diýip boljak fetwa arkaly resmi däl ýagdaýdaky köp ärlü jemagat agzasy aýallar äri bolmadyk çagaly aýallara berilýän sosial kömeklerden, iýip-içgilerinden çilmäge başlaýarlar, jemagat agzalary söwda işlerinde düşewüntlerini gizläp, salgytdan boýun towlaýarlar. Jemagatyň ýapyk gurluşyny goramak üçin jemagat agzalary bank hasaplaryny açmandyr, gyssagly we zerur ýagdaý ýýze çykmasa dogluş hakyndaky şahadatnamalaryny görkezmezlik üçin lukmana görünmeýärler, çagalar jemagatyň garamagyndaky mekdeplerde okaýar, öz aralarynda dörän meseleleri polisiýa ýa-da sud edaralaryna ýüz tutmazdan çözüýärler.

Jemagatyň ähli agzalary ýaşyndan garrysyna çenli diňe

jemagatyň öz edara-kärhanalarynda işleýär. Hemmelere munuň üçin pul deregne kuponlar berilýär, gerek-ýarak zatlaryň barsyny jemagatyň öz kärhanalary üpjün edýär. Daşardaky adamlar bilen işleşilmeýär, hatda kesekiler bilen kän gürleşilmeýärem.

On alty ýaşyna ýeten jemagat agzalary maşgala gurmaga başlaýar. Maşgala jemagatyň öz içinde gurulýar. Çykan, doganoglan, ýegen ýa-da öweý doganyň bilen nikalaşmak mümkin. Ýakob Kingston hem 1976-njy ýylda Garry atasynyň guran «The Order» diýip tanalýan bu ýapyk reaksiонер mormon jemagatynyň içinde ulaldy.

Onuň ýigrimi sany aýaly, san-sajaksyz çagasy bolan agasy Paul Kingston jemagatyň lideri, ýagny pygamberi. On dört aýaly, 120 çagasy bolan kakasy bolsa, jemagatyň ikinji belgili adamydyr. Gelip çykyşy boýunça aňyrsy Isa pygambere birikýän maşgalanyň agzasy bolan Ýakob hem jemagatyň ýolbaşçylygyna täze talaşgärlerden biridir.

Ol jemagat agzalaryndan ep-esli az bolan üç aýalynyň birinjisini 15-16 ýaşlarynda özi bilen deň-duş jemagat agzasy bir gyza öýlenipdi.

On müňlerçe agzasy bolan «The Order» jemagaty togsanynjy ýyllarda ykdysady taýdan ösýär, gerimi giňeýär. Jemagat kömür käni, emläk şereketi, zir-zibilleri ýok edýän kärhanasy, gamburg satyjylary, karawan parklary, Ýutada we beýleki ştatlarda köp sanly bikanun mülkleri bolan 150 million dollarlyk uly kompaniýa öwrülýär.

Jemagatyň ady ýygy-ýygdydan kämillik ýaşyna ýetmedikleri nikalaşdyrmakda, maşgala arasyndaky oňşuksyzlyklarda, köp aýallyk dawalarynda we beýleki habarlarda geçip başlaýar.

Ýakobyň kakasy Daniel zor bilen agasyna durmuşa çykartmaga synanşan 16 ýaşyndaky gyzlaryndan biri toýdan gaçanda, ony huşundan gidýänçä urandygy üçin biraz wagt türmede ýatyp çykypdy.

Ýakob Kingston bolsa gowy bilim alypdyr. Ol Ýuta uniwersitetinde inženerçilik ugrundan okaýar, maşyn we himiýa inženerligi ugrundan doktorlyk dissertasiýasyny goraýar. Onuň dogany Isaiah hem ykdysadyýet ugrundan okaýar.

Iki dogan 2006-njy ýylda jemagatyň puly bilen Salt Leýk Sitide bir dagyň eteginde otly ýolunyň ugrunda biodizel öndürýän uly kärhana gurýarlar: «Washakie Renewable Energy».

Kärhananyň gurluşygyna «Hudaýyň razylygy» üçin jemagat agzalary hak-heşdeksiz işläpdir. Ýakobyň ejesidir aýallary-da kärhananyň şärikdeşleriniň arasyndadyr.

Biodizel bilen gyzyklanmaklarynyň sebäbem tebigatyň aladady dälde, elbetde.

2005-nji ýylda täzeläp boljak energiýany ösdürmäge höweslendirmek maksady bilen ABŞ-nyň Kongresinde tebigaty goramak baradaky kanun kabul edilipdi.

Bu kanuna laýyklykda zir-zibilleri biodizel ýangyjyna öwürünlere ABŞ-nyň Gazna ministrligi edýän işleri üçin her galon (2,5 litr) üçin iki dollar berýärdi.

Kingstonlar Ýuta ştatynyň bar ýerinde bildirişler asyp, howlulardan zir-zibil galyndylaryny, ulanylan iýmit ýaglaryny toplam biodizel ýangyjyna öwürýändiklerini mälim edýärler.

Eýýäm 2011-nji ýyla gelinende «Washakie Renewable Energy» ABŞ-nyň günbatar sebitiniň iň uly biodizel öndüriji kärhanasy bolýar.

Amerikan gazetlerinde Kingstonlaryň we olaryň ýöredýän kärhanasynyň yzly-yzyna fotosuratlary çykyp ugraýar.

Kärhananyň gerimi giňänsoň, jemagat düzgünleriniňem daşyna çykyp ugraýar. «Utah Jazz»-a, düşürilýän kinofilmlere sponsorlyk edýär, syýasatçylara pul eçilip başlaýar.

Ilki haçan süýde suw garyp başlanlary näbelli. Emma bu galplygy töwerekleýin we ussatlarça edip başlan wagtlarynyň başy 2011-nji ýyldan gaýdýar.

Ýakob Kingston 2011-nji ýylda Las-Wegasda geçen bir kongresde özleri ýaly biodizel öndürýän biri bilen tanyşýar: Lewon Termenjiýan.

On dört ýaşyndaka maşgalasy bilen bile Ermenistandan Los-Anželese göçen Termenjiýanyň maşgalasyna degişli gaz beketleri, uly ýük awtoulag duralgalary, özüne degişli «Noil Energy» atly biodizel şereketi bar. Emma bu legal işleriniň daşyndan “godfather” ýaly geýinýän, eli ýaragly adamlary bilen gezyän Termenjiýan Kaliforniýa ştatynyň ýakasy gaýyşly

mafiýalarynyň biridir.

Ýapyk jemagatda doglup, ulalan Kingston doganlar ýanlarynda ýokary wezipeli işgärler we polisiýa işgärleri bilen gepleşip, olara para-peşgeş berýän, has soňra aýyplawnamada «saýawan» diýip atlandyrylan döwlet janpenasy bolan Termenjiýanyň aragatnaşyk saklaýan adamlaryndan we ygtyýarlyklaryndan täsirlenýärler.

Kingstonlaryň «Washakie Renewable Energy» şereketi bilen Termenjiýanyň «Noil Energy Group» şereketiniň gatnaşmagynda bir topar döredilýär.

Munuň üçin 2012-2013-nji ýyllarda Panamada, Hindistanda we käbir offşore adalarynda parawan şereketler açyldy.

ABŞ-nyň Gaznasyny aldap çilmek üçin gurulan mehanizm şeýle işleýär:

Kaliforniýa, Tehas ştatlaryndan Hindistana, Panama biodizel ýangyjy ugradylýar. Ýangyç ol ýerdäki parawan şereketler tarapyndan alynýar, soňra ol ýerden ýene gämä ýüklenip Kaliforniýa we Tehas ştatlarynyň portlaryna ugradylanda, ýangyç gümrükden çig mal ýa-da biodizel önümçiliginde ulanylýan ösümlik we iýmit ýaglary hökmünde geçirilýär. Çig mal Ýutadaky Kingstonlaryň gaýtadan işleýän zawodyna äkidilýär, hamana ol ýerde bu çig mal gaýtadan işlenip, biodizele öwrülen ýaly görkezilýär. Şeýdibem ABŞ-nyň Gaznasyndan her galona berilýän puldan alynýar.

Eýýäm birnäçe ýyl bäri şu aralykda şol bir 15 million galon biodizel Panama-Hindistan-ABŞ aralygynda aýlandyrylyp ýör.

Diňe şu 15 million galon bilen birnäçe ýylda ABŞ-nyň Gaznasyndan 250 million dollar alyndy. Hatda köplenç ortada görnüp duran ýangyjam ýok, hemme zat kagyz ýüzünde ýöredilýär. Bolany.

Has soňra jogapkärçilige çekilen sud prosesinde diňe 2013-2018-nji ýyllarda şeýle ýol arkaly ABŞ-nyň Gaznasyndan 511 million dollar alandyklary anyklandy.

Emma bu fakt galphorlygyň diňe ýekejesi.

Gurulan parawan şereketler bilen Panama- Hindistan-ABŞ aralygynra ABŞ-nyň Gaznasyny aldap gazanylan pulam kanunylaşdyrmasaň bolmaýar. Şonuň üçinem olar edip bolaýjak

ähli emellere ýüz urýarlar.

Ýakob Kingston Termenjiýana doglan gününde 1.7 million dollarlyk «Bugatti Veyron» alýar, Termenjiýanam onuň bu hormat-sylagyny boş goýmaýar, ol Kingstona 7 million dollarlyk «Lamborghini» awtoulagyny sowgat edýär.

Soňra Kingston Termenjiýana Manhetten plýažynda 3.5 dollara deňize açyk willa satyn alýar, Termenjiýanam Kingstona Salt Leýk Sitide 3.2 million dollarlyk mülk...

Emma kanunlaşdyrmaly pul ummasyz. ABŞ-nyň Gaznasynyň gözüne çöp atyp, puly ABŞ-da aýlamagam akla sygjak zat däl.

Ýyldyraý OGUR.

«KARAR» gazetini, 19.06.2021 ý. Publisistika